

*До разової спеціалізованої вченої ради ID 9089
Закладу вищої освіти «Університету Короля Данила»
(76018, м. Івано-Франківськ, вул. Є. Коновальця, 35)*

В І Д Г У К

**офіційного опонента – доктора архітектури, професора,
Народного архітектора України Дьоміна Миколи Мефодійовича
на дисертацію Жирака Руслана Михайловича на тему:
«Урбоекологічні особливості архітектурної організації та просторового
розвитку населених пунктів рекреаційного профілю Івано-Франківської
області», подану на здобуття ступеня доктора філософії у галузі знань
19 «Архітектура та будівництво»
за спеціальністю 191 «Архітектура та містобудування»**

Актуальність теми дисертації зумовлена необхідністю переосмислення архітектурно-містобудівних рішень у контексті зростання антропогенного навантаження на території з підвищеною природною цінністю. У межах актуальних тенденцій урбаністичного розвитку, що супроводжуються глобальними екологічними викликами, гостро постає потреба у створенні нових підходів до планування просторових структур, особливо в регіонах із вираженим рекреаційним потенціалом. Дисертаційна робота, присвячене вивченню трансформацій простору в таких умовах, є цілком обґрунтованим з позицій сучасної містобудівної науки.

Особливої ваги набуває той факт, що при розробці стратегічної містобудівної документації на локальному рівні, зокрема у межах територіальних громад, часто ігнорується важливість урбоекологічних взаємозв'язків. Попри існування таких інструментів, як генеральні плани, детальні плани територій чи комплексні просторові схеми, простір нерідко розглядається абстрактно, без належного урахування екологічної структури, ландшафтних обмежень і потенціалу території. У результаті рішення щодо забудови виявляються неузгодженими з природними умовами і часто спричиняють деградацію середовища.

Дисертант актуалізує дослідження на прикладі населених пунктів рекреаційного профілю Івано-Франківської області, де поєднуються гірські ландшафти, туристична інфраструктура та історично сформована забудова. Незважаючи на порівняно скромні масштаби, ці поселення стикаються з виразними планувальними проблемами, зокрема через нерівномірну забудову, тиск рекреації, недосконале зонування і відсутність адаптивних екологічних стратегій.

Івано-Франківщина є одним із регіонів, що характеризується значною концентрацією природоохоронних територій та традиційних форм господарювання, але водночас демонструє зростаючі тенденції до урбанізаційної

фрагментації. Це підкреслює необхідність формування архітектурних і містобудівних рішень, що враховують ландшафтну специфіку, потреби громади, а також вимоги стійкості екосистем. Застосування принципів екологічного планування дозволяє не лише мінімізувати ризики втрати природного потенціалу, але й закласти основу для довготривалої регіональної рівноваги.

Підходи, запропоновані у дослідженні, перегукуються з основними положеннями міжнародних ініціатив у сфері просторового розвитку, включаючи нормативи інтегрованого планування та принципи збалансованого використання ресурсів. Таким чином, робота має не лише регіональне, але й концептуальне значення для формування нової моделі урбоекологічного мислення в архітектурно-містобудівному проектуванні.

2. Зв'язок роботи з науковими програмами, темами

Дисертаційна робота Жирака Р.М. органічно інтегрується в науково-дослідну діяльність кафедри архітектури та будівництва Закладу вищої освіти «Університет Короля Данила», де вона виконувалась, та є складовою напряму «Моделювання розвитку урбанізованих систем і територій», згідно з державним реєстраційним номером 0120U002183. Робота виконана з урахуванням положень чинного законодавства України у сфері архітектури та містобудування.

3. Наукова новизна результатів дослідження

Дисертація вирізняється комплексним, міждисциплінарним підходом до аналізу архітектурно-просторової організації населених пунктів рекреаційного профілю з позицій урбаністики та урбоекології, що зумовлює його інноваційність. Робота є однією з перших в українському науковому просторі спроб інтегрувати урбоекологічні чинники та просторові взаємодії як ключові елементи при формуванні життєстійких моделей розвитку урбанізованих екосистем на прикладі Івано-Франківщини. Автором запропоновано концептуальні підходи до переосмислення організаційних і планувальних засад сталого просторового розвитку в умовах природної чутливості територій і зростання антропогенного тиску.

Уперше:

- теоретично проаналізовано поняття «життєстійкість» у контексті архітектурного формування простору та виявлено специфіку урбоекологічних взаємозв'язків, характерних для населених пунктів із рекреаційною функцією;
- запропоновано авторську структурно-функціональну модель урбоекологічних взаємодій, що дозволяє відслідковувати їхній вплив на архітектурно-планувальні рішення та довкілля в цілому;

- сформульовано науково обґрунтовані принципи та методологічні засади урахування екологічного чинника в системі просторового розвитку гірських і передгірських поселень.

Удосконалено:

- підхід до аналізу урбоекологічних процесів у населених пунктах рекреаційного типу шляхом поєднання кількісного й якісного індикаторного аналізу;

- класифікаційну систему урбоекологічних факторів, які істотно впливають на архітектурно-просторову структуру, з урахуванням типологічної специфіки регіону;

- практичні рекомендації та інструменти, спрямовані на екологізацію планувальних рішень та удосконалення архітектурної організації територій на основі викликів сучасної соціоприродної динаміки.

Подальшого розвитку набули:

- систематизація екологічних факторів, що детермінують архітектурно-планувальні трансформації в умовах гірського і передгірського ландшафту;

- концепції інтеграції урбоекологічних засад у систему стратегічного та детального просторового планування на локальному рівні;

- методичні підходи до підвищення стійкості та адаптивності малих рекреаційних населених пунктів шляхом поєднання екологічної безпеки, архітектурної виразності й функціональної ефективності.

Дисертантом запропоновано науково обґрунтовану модель урбоекологічних взаємодій, яка може слугувати теоретичною та методичною основою для розробки сучасної містобудівної документації.

4. Оцінка змісту дисертації ознайомлення з повним текстом дисертаційної роботи Жирака Р. М. «Урбоекологічні особливості архітектурної організації та просторового розвитку населених пунктів рекреаційного профілю Івано-Франківської області» поданої до захисту на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 191 «Архітектура та містобудування», дозволяє зробити висновок про логічність і завершеність дослідження.

Структура роботи є цілісною та відповідає вимогам, встановленим до дисертаційних досліджень такого рівня. Дисертація включає анотацію, перелік наукових праць автора за темою дослідження, зміст, вступну частину, три аналітичні розділи, висновки до кожного з них, узагальнені висновки, список використаних джерел, а також додатки. Така композиція забезпечує послідовність викладу та сприяє системному розкриттю наукової проблематики.

У вступі належно розкрито ключові параметри дослідження: актуальність обраної тематики, її зв'язок із науковими програмами кафедри архітектури та

будівництва Університету Короля Данила, чітко сформульовано мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження. Окремо визначено наукову новизну, методичну основу, теоретичну значущість та прикладне спрямування роботи. Також подано відомості щодо апробації основних положень дисертації на науково-практичних заходах і публікаційної активності здобувача, що свідчить про належний рівень наукової апробації результатів.

У першому розділі дисертації «Стан та передумови дослідження урбоекологічних аспектів архітектурної організації та просторового розвитку населених пунктів рекреаційного профілю Івано-Франківської області» дисертант ґрунтовно опрацьовує наукові засади проблематики, висвітлюючи етапи формування архітектурно-планувальної структури рекреаційних населених пунктів та вивчаючи міжнародний і національний досвід екологічно орієнтованого просторового розвитку. Значну увагу приділено історичній динаміці формування типів планування гірських, передгірських і рівнинних поселень, що відображено через аналіз морфологічних моделей. У роботі системно визначено поняттєво-категоріальний апарат, що включає актуальні терміни урбоекології, просторової організації, життєстійкості та екологічної стійкості територій. Окремо автором розглянуто законодавче регулювання містобудівного планування, зокрема — в частині класифікації населених пунктів, а також критично проаналізовано фрагментарність нормативно-правового підходу до екологічних викликів у просторовій політиці. Розділ містить обґрунтування методологічної основи дослідження, в якій поєднано аналітичні, картографічні та соціологічні методи для глибокого аналізу стану урбоекосистем рекреаційного типу..

Другий розділ дисертації «Урбоекологічні чинники як елемент життєстійкості урбоекосистем» зосереджено на аналізі сукупності урбоекологічних чинників, що формують рівень стійкості населених пунктів у регіоні дослідження. Дисертант запропонував авторську модель життєстійкості урбоекосистем, яка враховує природні, екологічні, соціальні, інфраструктурні та рекреаційні параметри, а також запропонував її застосування в умовах змінного середовища. Вперше до оцінки стійкості архітектурного середовища включено показники воєнної безпеки як невід'ємного елемента загального індикаторного підходу, що свідчить про актуальність методики у сучасних умовах. Проведено систематизацію екологічних загроз, впливу рекреаційного навантаження, урбанізаційних тенденцій та техногенних чинників на трансформацію архітектурно-просторової структури поселень. Розділ містить також результати польового аналізу та соціологічного опитування, які дозволили отримати уявлення про громадське сприйняття урбоекологічних проблем і ступінь залучення місцевого населення до процесів просторового планування.

У третьому розділі «Принципи, методи, та практичні рекомендації

підвищення життєстійкості населених пунктів рекреаційного профілю в контексті їх архітектурної організації та просторового розвитку» сформовано практичну складову дослідження, зосереджену на адаптації теоретичних напрацювань до потреб сучасного містобудівного проектування. Автором запропоновано систему принципів і підходів до підвищення життєстійкості населених пунктів рекреаційного профілю, що враховують специфіку природного середовища, просторову структуру та соціально-економічну динаміку регіону. Запропоновано методи індикативного аналізу, SWOT-діагностики та адаптивного просторового планування, які можуть бути інтегровані в практику оновлення містобудівної документації. Практична цінність роботи підкріплена апробацією розроблених рішень на прикладі реалізації туристичного об'єкта в м. Яремче, який розглядається як приклад локальної просторової стратегії. Крім того, результати дослідження впроваджені в освітній процес із підготовки майбутніх архітекторів і містобудівників, що свідчить про міждисциплінарну глибину та прикладну ефективність роботи.

Кожен розділ дисертаційної роботи логічно завершено проміжними узагальненнями, які узгоджуються з метою дослідження та сприяють цілісному сприйняттю змісту. Сформульовані автором загальні висновки мають належну аргументацію, побудовані на результатах аналізу, відзначаються послідовністю та науковою обґрунтованістю. Вони чітко відображають основні положення дослідження й не викликають методологічних або змістовних заперечень. Структура роботи є цілісною, виваженою та добре скоординованою з формулюванням мети й окресленими завданнями. Така композиція забезпечує логічний зв'язок між теоретичними положеннями та практичними рекомендаціями, представленими в дослідженні.

5. Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків та рекомендацій

Наукові ідеї, висновки та рекомендації, викладені у дисертації Жирака Р. М., демонструють належний рівень обґрунтованості й підтверджені як теоретичними, так і емпіричними дослідженнями, що охоплюють прикладні аспекти тематики. Структура наукової праці є послідовною, логічно вибудованою та узгодженою з цілями й завданнями дослідження, що відображає цілісність і системність наукового підходу. Об'єкт і предмет дослідження окреслені коректно, а подача матеріалу сприяє глибокому розкриттю авторської ідеї щодо підвищення життєстійкості рекреаційних поселень Івано-Франківської області з урахуванням урбоекологічних параметрів архітектурної структури та просторового розвитку. Робота вирізняється міждисциплінарним характером, а також інтеграцією екологічних та урбаністичних взаємозв'язків. Зміст дослідження є науково

насиченим, базується на обширній кількості джерел – 285 позицій і має належне оформлення. Доказовість викладених висновків підсилюється їх апробацією на наукових конференціях і семінарах, зокрема на базі кафедри архітектури та будівництва ЗВО «Університет Короля Данила», а також їхнім практичним впровадженням, що свідчить про високий рівень фахової підготовки та наукової зрілості здобувача.

Практичні результати роботи

Практична цінність дисертаційного дослідження виявляється у його широкому потенціалі для застосування результатів у сфері просторового розвитку та екологічної трансформації територій Українських Карпат і Прикарпаття. Отримані висновки та пропозиції можуть слугувати основою при формуванні містобудівної документації різного рівня — від стратегічних програм регіонального розвитку до генеральних планів, планувальних схем громад, детальних планів територій і архітектурних рішень об'єктів, як-от туристичний комплекс у місті Яремче з апартаментами.

Результати дослідження вже впроваджені в діяльність Науково-дослідного інституту імені академіка УАН І.М. Луцького з метою реалізації наукових ініціатив у галузях урбаністики, урбоекології, архітектурного планування, просторової організації та управління рекреаційними територіями як на обласному рівні, так і загалом по Україні.

На базі напрацьованого матеріалу можливе створення методичних матеріалів і практичних рекомендацій, які сприятимуть проектуванню архітектурних об'єктів та відпочинкових зон з урахуванням принципів урбоекологічного підходу. Крім того, ці напрацювання можуть бути корисними для підготовки інвестиційних проєктів, участі у конкурсах на фінансування або подачі грантових заявок, що фокусуються на екологічній стійкості та інноваційних підходах до просторового планування.

Окрему цінність становить використання результатів дослідження у навчальному процесі Університету Короля Данила.

Усі підтверджуючі документи про впровадження результатів дослідження представлено у додатках.

6. Оформлення дисертації, дотримання вимог академічної доброчесності та повнота викладу наукових положень і результатів в опублікованих роботах

Загальний обсяг дисертації становить 325 сторінок, з яких основний текст займає 205 сторінок. До першого розділу додаються 5 сторінок додаткових матеріалів, до другого – 21, до третього – 12, а загальна кількість сторінок додатків становить 35. Список використаної літератури налічує 285 джерел, розміщених на

27 сторінках. Структура дослідження є логічною та впорядкованою, що сприяє цілісному сприйняттю теми та демонструє високий рівень наукової підготовки здобувача. У тексті не зафіксовано некоректних запозичень чи привласнення чужих результатів без належного посилання на джерела.

Основні ідеї та положення дослідження були попередньо апробовані та відображені у наукових публікаціях, що відповідають чинним вимогам до кількісного та якісного складу результатів публікаційної активності. Загалом оприлюднено 15 наукових праць: 6 з них опубліковано у фахових виданнях України, віднесених до категорії «Б», одна – у міжнародному періодичному виданні, що входить до бази Index Copernicus; ще 8 публікацій подані у вигляді тез доповідей на Міжнародних та Всеукраїнських конференціях, симпозіумах і круглих столах.

Мова дисертації витримана у науковому стилі, з послідовним використанням галузевої термінології. Уся робота демонструє узгодженість змісту і форми, чіткість викладення та відповідність академічним стандартам. Бібліографічні описи джерел оформлені згідно з вимогами, а візуальний матеріал є інформативним, ретельно підібраним і змістовно доповнює текст дослідження.

7. Зауваження до дисертації та дискусійні питання

Дисертаційна робота Жирака Р.М. справляє загалом позитивне враження та, безсумнівно, заслуговує на високу оцінку. Водночас вважаю за доцільне окреслити окремі зауваження й дискусійні аспекти, які можуть слугувати підґрунтям для плідного наукового обговорення в ході публічного захисту. На мою думку, аргументація автора виглядала б ще більш переконливою за умови врахування таких положень:

1. У роботі варто було б частіше порівнювати приклади з Івано-Франківської області з іншими аналогічними європейськими рекреаційними регіонами для ширшого урбаністичного контексту.

2. Доцільно було б детальніше висвітлити вплив туристичних потоків на організацію громадських просторів і навантаження на інфраструктуру досліджуваних населених пунктів.

3. Автор окреслює архітектурну спадщину, однак доцільно було б додатково розглянути її вплив на трансформацію громадського простору та збереження місцевого колориту.

Наведені зауваження не зменшують загального позитивного враження від дисертаційної роботи та не ставлять під сумнів її наукову новизну.

Повнота висвітлення результатів в опублікованих працях.

Основні положення та результати дисертаційного дослідження були висвітлені у 15 наукових публікаціях, що свідчить про належний рівень апробації та наукової активності здобувача. Серед них – одна стаття опублікована у періодичному науковому виданні, що виходить у Чеській Республіці, країні-члені Європейського Союзу, що засвідчує міжнародне визнання окремих аспектів дослідження. Крім того, шість публікацій надруковано у фахових виданнях України, включених до переліку наукових фахових видань, що відповідає вимогам до оприлюднення основних результатів дисертації. Також здобувачем представлено вісім тез наукових доповідей, що були опубліковані у збірниках матеріалів Міжнародних та Всеукраїнських симпозіумів, науково-практичних конференцій і круглих столів, що дозволило провести фахове обговорення результатів дослідження в академічному середовищі на різних рівнях.

Висновки дисертації в цілому

Дисертація Жирака Руслана Михайловича на тему «Урбоекологічні особливості архітектурної організації та просторового розвитку населених пунктів рекреаційного профілю Івано-Франківської області» є цілісним завершеним науковим дослідженням, яке вирізняється актуальністю, науковою новизною, теоретичним наповненням та прикладним значенням.

Представлена робота відповідає чинним вимогам до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії, зокрема вимогам, встановлених наказом МОН України «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» та КМ України від 12 січня 2022 року № 44 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження доктора філософії (із змінами внесеними згідно з постановою КМ №341 від 21.03.2022 р. ,№502 від 19.05.2023р.).

На підставі детального аналізу змісту, структури та результатів дослідження, вважаю, що Жирак Руслан Михайлович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 191 – Архітектура та містобудування галузі знань 19 – Архітектура та будівництво.

ОФІЦІЙНИЙ ОПОНЕНТ:

професор кафедри міського будівництва
Київського національного університету
будівництва і архітектури,
Народний архітектор України,
віце-президент Української Академії архітектури,
доктор архітектури, професор

Микола ДЬОМІН